

ЖУЛ ВЕРН И КАРЛ МАЙ ЗА БЪЛГАРИЯ

Веселин Радков
Софийски университет

Резюме. Статията е посветена на българските следи в творчеството на класиците Жул Верн и Карл Май. Тя търси отговор въпроса как така в една бурна епоха, изобилстваща с толкова важни събития от обществено-политически характер из целия свят, епоха на гениални научно-технически открития, от една страна, а от друга – исторически период, предлагащ сравнително малко вярна и общодостъпна информация за нашата държава, възкръснала току-що из мрачните недра на отоманския феодален гнет, класици на приключенския и научнофантастичния жанр като Карл Май и Жул Верн посвещават перото си и на българския народ, на България.

Keywords: Bulgarian April uprising, character of the modern revolutionary, National liberation, recognition of Bulgarian people and state

„Събитията в България се коментираха от цяла Европа, а кланетата възбуждаха общо негодувание... целият балкански край беше по онова време в кипеж... Когато през април 1876 г. и България въстана, Портата изпрати в нея огромна армия, която зае триъгълника между Русчук, Видин и София. Наред с тази армия башибозуци и черкези, повикани от Анадола, опустошаваха страната, всявайки ужас навсякъде по пътя си... Вестникът съобщаваше за изгорени села, за масови кланета, за изстъпления над жени и деца...“⁽¹⁾

Тези думи не са цитирани от „Записки по българските въстания“ от Захари Стоянов, нито от изобличителните статии на големия приятел на българския народ Макгахан, а са написани от класика на научнофантастичния и приключенския жанр, френския писател Жул Верн. Неговият роман „Дунавският лощман“, преведен у нас през 1946 г. под заглавие „Произшествия по Дунава“ и след това задълго несправедливо забравен от българските издателства, е излязъл като самостоятелен роман през 1908 г., т.е. три години след смъртта на писателя, но е написан значително по-рано. Неговото създаване е вдъхновено единствено от безпримерната саможертва на българския народ в борбата му срещу османските поробители. Известно е, че много видни общественици, политици, журналисти и писатели издигат глас в защита на нашия народ в онези тежки и бурни години, но колко чужди писате-

ли от онази епоха са взели перото, за да напишат цял роман, популяризиращ онзи кървав исторически период в летописа на България, обрисуваш с учудваща автентичност и искрена любов образа на българския революционер-емигрант (Владков), в който можем да открием по нещичко и от Левски, и от Бенковски, и от Караджата?

„Тридесетгодишен мъж, рус като северен славянин, надарен с херкуле-совска сила и рядка гъвкавост, Стефан Владков притежаваше всички онези физически качества, които позволяват на един човек да командува. Но той имаше и необходимите за един водач морални качества: твърдост в решението, благоразумие при изпълнението и страстна любов към своето отечество... Той беше от тези, които бяха готови да се жертвуват веднага за свободата на народа си“.²⁾

Макар и в приключенски план, в рамките на жанра, от които Жул Верн обикновено не излиза, той успява с пестеливи изразни средства и без излишно многословие да създаде съвършено ярна картина на нашето революционно-освободително движение от онази епоха, а в лицето на Стефан Владков, избран за ръководител на революционния комитет в Русчук, писателят пресъздава образа на съвършения или „модерния“, ако можем така да се изразим, революционер от типа на Левски.

„Народът на България започна да се бунтува. Както винаги, това започна с предварително организиране на въстанието. Станаха тайни събрания, на които се стичаха пламенни младежи от цялата страна. На тези събрания някои се утвърдиха бързо като водачи, едни със силата на своето красноречие, други със своя ум, а трети – с пламенността на своето патриотично чувство. За кратко време всяка група и всеки град имаха своя водач... Въстаниците трябваше да си доставят най-напред оръжие. За тази цел много млади хора емигранти преминаха реката, пръснаха се в Румъния, стигнаха чак до Русия. Стефан Владков беше между последните“.³⁾

Очевидно, както винаги Жул Верн е пристъпил към написването на произведението си само след предварителна старателна подготовка и съвместно запознаване с предполагаемо оскъдните по онова време исторически материали, които е имал на разположение. Останалото е било допълнено от несъмнената му любов към българския народ, както и от неговия творчески гений. А ето как писателят вижда и основната причина за неуспеха на Априлското въстание.

„Този момент настъпи скоро. България въстана през месец април, твърде преждевременно според лодкаря, който не предвиждаше нищо хубаво от това избързване... Страхът му се оправда. Българското въстание бе потушено още в началото си“.⁴⁾

Жул Верн не пропуска да отбележи и решителната роля на Русия за освобождаването на България. Неговият главен герой е от първите, които се включват в редовете на руските войски. Разбира се, епилогът на романа ни

донася очаквания „хепиенд“, типичен за повечето от романите на класиците на приключенския жанр, но в този затрогващ финал виждаме и нещо повече – едно последно доказателство за големите симпатии на популярния френски писателхуманист към българите.

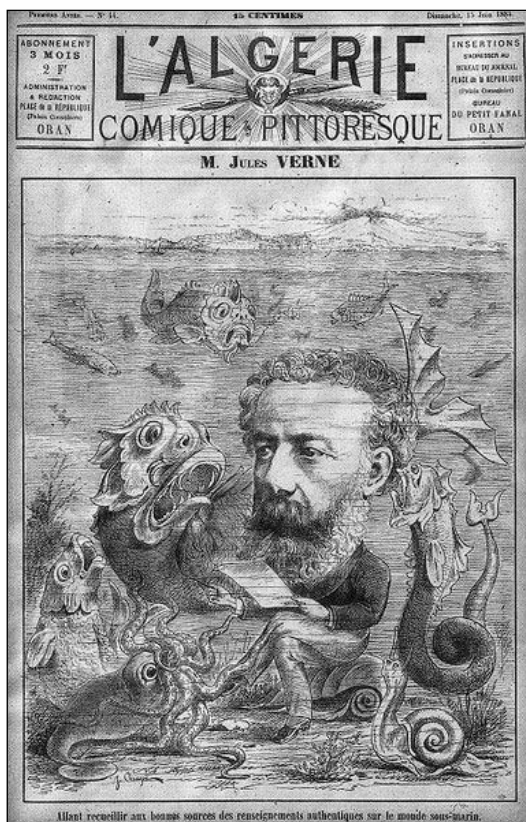
„След освобождаването на България Стефан и Неша заживяха щастливо... Макар и с различни професии, синовете на Стефан Владков останаха винаги привързани към родната къща, обожават родителите си и като тях питат голяма любов към родината си, България, готови винаги на всички жертви за нея“.⁵⁾

Както виждаме и в този случай се потвърждава убедително фактът, че темата за националноосвободителната борба е една от основните теми в романите на Жул Верн. Нека припомним само, че на националноосвободителните борби на гръцкия и унгарския

народ са посветени съответно известните романи „Архипелаг в пламъци“ и „Матиас Шандор“, а самият капитан Немо не е нищо друго освен своего рода бунтар срещу английския колониализъм.

През 1881 г. популярният немски писател Карл Май започва да публикува началото на твърде обемистия си приключенски разказ „Под сянката на падишаха“ на страниците на „Дойчер Хаусшац“, който по-късно разширява и издава във формата на шест големи романа със заглавия: „През пустинята“, „През дивия Кюрдистан“, „От Багдад до Стамбул“, „Из дебрите на Балканиите“, „През страната на скипетарите“ и „Жълтоликите“.

За разлика от Жул Верн Карл Май не пресъздава моменти от съпротивителното движение на балканските народи срещу Османската империя. Главното действие се изразява в преследването на голяма банда криминални престъпници, започнало още от солените езера Шот Джерид в Тунис

и завършило на Адриатическото крайбрежие, при което героите на Карл Май минават и през земите около нашата съвременна южна и западна граница (4, 5 том). Необходимо е да се спомене, че по време действието се развива през 70-те години на XIX век, броени години преди освобождението на България. Именно по време на това пътуване на своите герои авторът изказва някои интересни мисли за българите, дава известни, макар и бегли описания на техния бит, от които например заслужава да отбележим събора в Мелник.

Със сигурност можем да твърдим, че по време на възникването на „Под сянката на падишаха“ писателят не е разполагал с по-конкретни данни за борбите на българите или другите народи на Балканите срещу Османската империя, защото в противен случай той несъмнено щеше да изгради романите си именно върху епизоди от тази борба, заставайки както винаги на страната на угнетените. Това твърдение се основава преди всичко на факта, че К. Май страстно защитава правото на самоопределяне на всички народи по света, тръгнали по пътя на националноосвободителната борба: да припомним само романите му в защита на свободата на мексиканския народ („Бенито Хуарес“), на индианските и арабските племена, на цяла „черна Африка“, както и на китайския народ, вдигнал се на борба срещу международния империализъм през 1899 г. (в „И мир на земята“) и т.н.

Въпреки че Карл Май не описва пряко националноосвободителните борби на балканските народи, той недвусмислено заема критична позиция към безчинствата на османските власти, описва потресаващата мизерия на поробените народи на полуострова и неспособността на Портата да намери разрешение на безбройните проблеми на Балканите:

„Вестниците почти непрекъснато информираха за въстания, нападения, убийства, палежи и други събития, причината за които трябва да се търси в неудържимостта на съществуващите там порядки“.⁶⁾

Твърде ясни са и простите думи на бедния селянин Яфиз:

„Може би нямаше да сме толкова бедни, но Високата порта! Тя стои винаги отворена за онова, което трябва да се стече в нея“.⁷⁾

Интересно определение за „недоволните съзаклятници, избягали в планините“ ни дава един от героите на автора, макар и за съжаление по-късно да не срещаме сред действащите лица нито един от тези „съзаклятници“.

„Един такъв съзаклятник е човек, който не желае да се подчинява на султана, а иска да създаде българско царство със свой собствен независим цар“.⁸⁾

Не без значение за нас е фактът, че сред своите персонажи Карл Май създава няколко интересни образа на българи (да споменем между другото, че са без изключение положителни), чрез които той недвусмислено засвидетелства симпатиите си към българския народ. А направо изненадващо е по

какъв умел начин, колко сбито и майсторски писателят е съумял да въплъти в неповторимия образ на младата българска девойка Анка онези типични черти на българката, с които сме се гордели и се гордеем толкова много и които са въткани с такава любов в безсмъртните образи, създадени от нашите български класици, а именно: трудолюбие, спестовност, уважение към родителите, смелост и доблест, лично достойнство. Ето как Карл Май описва външността на Анка:

„Момичето беше облечено в носията на неомъжените българки. Под червената кърпа, с която се беше забрадила, се спускаха две дълги тежки плитки... Тя се спря и ме погледна. Лицето ѝ имаше типично български меки черти, бе овално и пълничко, с малко носле и нежни очи. По облеклото ѝ можеше да се заключи, че е бедна. Беше и боса“.

А последващият диалог ни разкрива моралните добродетели и богатата душевност на тази българска девойка:

„ – Как се казваш?

– Анка – отвърна тя.

– Имаш ли родители?

– Да, ефенди.

– А братя и сестри?

– О, много.

– А любим?

Гъста руменина покри младежкото ѝ лице, но въпреки това тя бързо отвърна:

– Да, чудесен човек е!... Той е ратай.

– Тогава изглежда и двамата не сте богати, а?

– Ако имахме повече пари, отдавна щях да стана негова жена. Но сега нестим.

– А как върви нестенето? Расте ли сумата?

– Много бавно, ефенди. Надницата ми е малка, а пък искам да давам по нещичко и на баща си, който също работи на чуждо.

Всичко това ме зарадва. Изглежда, българката беше много чистосърдечна и добра. Тя даваше от оскъдните си, с мъка припечелени пари на своя баща, въпреки че по този начин отдалечаваше от себе си така силно желаното щастие“.⁹⁾

Освен всичко това нека прибавим и че макар в онези времена и земи, където според Карл Май бакшишът е бил едва ли не модно явление и по-точно казано – никой не е отказвал да вземе дадените му по какъвто и да било повод пари, Анка на два пъти отказва да приеме предложената ѝ сума, за да отиде на лекар или да си купи лекарства, защото според нея, макар и наранена от коня

на Халеф, тя все пак нямала това право: нито била направила някаква услуга, нито се знаело със сигурност дали ще ѝ се наложи да ходи на лекар. Накрая приема парите, но за да ги даде на родителите си.

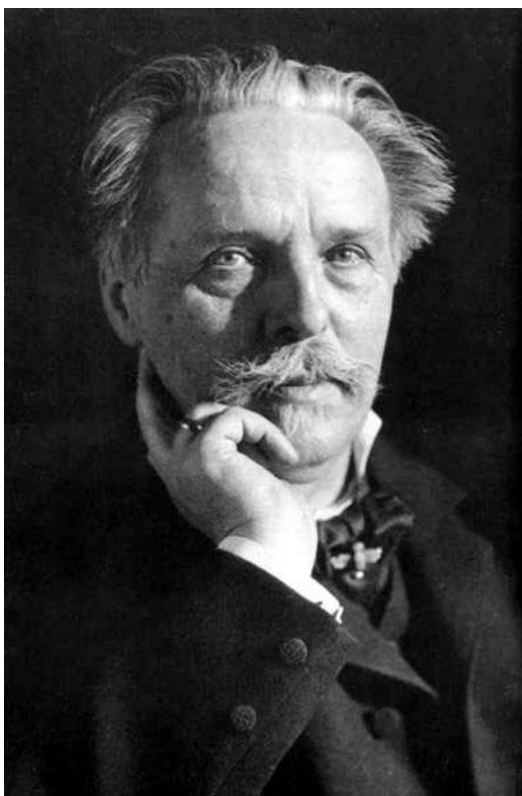
В случая наистина ни е трудно да се въздържим от въпроса: колко са чуждите писатели, описали по такъв начин нашата българка, като се имат предвид както особеностите на жанра, така и времето, когато е било създадено това произведение?

На фона на вече споменатата неосведоменост на К. Май относно националноосвободителните борби на балканските народи ни прави толкова по-голямо впечатление неговият интерес към старата история на България и българите. Сред главоломните приключения на своите герои, напрегнати драматични сцени и изпълнени с жив хумор диалози авторът, така да се каже, „намира време и място“ и за следната обширна забележка, която изненадващо доказва, че е бил доста добре запознат със Златния век в развитието на нашата държава и култура:

„Дали наистина на това място е имало сребърна мина? Във всеки случай е било преди установяването на османското господство, при властването на българските царе. Известно е например, че по времето на цар Симеон, управлявал от 888 до 927 година, не само царството е достигнало най-големите си предели, но и че за търговията, изкуството и науката са били полагаани ревностни грижи, а на много места е започнало търсенето на благородни метали. Властта на цар Симеон е достигала на запад приблизително до днешния Призрен, т.е. до местността, където се намирахме в момента. Така че никак не беше изключено тук да е била прокопана подобна шахта. Преминаващата оттук граница на държавата е била осеяна с наблюдателни кули и вероятно една от тези стражници е служила и специално за охраняването на мината“.¹⁰⁾

В заключение ни се иска да дадем отговор на следния въпрос: как трябва да се тълкува фактът, че в една бурна епоха, изобилстваща с толкова важни събития от обществено-политически характер из целия свят, епоха на гениални научно-технически открития, а от друга страна – и исторически период, предлагащ сравнително малко вярна и общодостъпна информация за нашата държава, възкръснала току-що из мрачните недра на отоманския феодален гнет, класици на приключенския и научнофантастичния жанр като Карл Май и Жул Верн посвещават перото си и на българския народ, на България? Защото наистина с пълно право можем да твърдим, че романът „Дунавския лоцман“ е посветен на България, и то на една от най-величавите страници в нейното историческо развитие. И нека пак подчертаем, че това е станало в една епоха, очаровала Жул Верн с фантастичните възможности, разкрили се пред човешката научна мисъл, епоха, заела почти изцяло будното гражданско съзнание на хуманиста Карл Май с отчаяните борби за съществуване на американските индианци!

Отговорът е само един: всичко това е безспорно признание за нашия народ и държава, признание както за дълговековната ни култура, така и заслужено популяризиране на нашата свята борба за национално освобождение. Ако подобни думи се сторят някому пресилени, ще добавим, че дори само една страница, посветена на България, но излязла изпод перото на писатели като Жул Верн или Карл Май, според нас има по-голяма популяризаторска стойност от цели книги, написани от неизвестни автори. Нека не забравяме, че произведенията на Жул Верн са преведени на 54 езика, а книгите на Карл Май – на около 40 езика, и то в многомилionни тиражи, като например шестте тома „Под сянката на падишаха“ са от най-търсените и често издавани произведения от всичките 87 тома на писателя. Дълги години след излизането им от

Карл Май

печат големият интерес към тях и небивалата популярност на Карл Май, особено в Германия и Австрия, подтиква много хора от всякакви професии да тръгнат „по следите на Карл Май“. Пътешественици, писатели и журналисти минават и през нашата родина, преоткриват я и я популяризират чрез издаваните след това книги, пътеписи и репортажи. Ето само някои имена.

Немският писател и преводач Рода-Рода преброял Балканите и написал през 1918 г. „Страната на розите“ и през 1924 г. „Славянски души“, като в първата от книгите е превел на немски език и популяризирал най-хубавото от нашата национална литература, заедно с обширни биографични бележки за видни български писатели и общественици. Немалко от преводите са направени на високо професионално ниво. Според нас например преводът на Ботевото стихотворение „Хаджи Димитър“ остава ненадминат и до днес.

Петер Грома също пътешества из Балканите и написва книгата „По следите на Карл Май“, Улщайн Ферлаг (1964), Георг Гелерт издава разказа „Из дебрите на Балканите“ с картини от Първата световна война, а Рандолф Брауман също става автор на книга „По следите на Карл Май“, Екон, Дюселдорф. В брой 2 на илюстрираното списание на ГДР „Дас Магацин“ от 1957 година във великолепия си пътепис от България, на който не може да се гледа иначе освен като на голяма, добронамерена и първокласна реклама на нашата страна като туристически обект, журналистът Кобра непрекъснато прави шеговити сравнения и отпратки към споменатите романи на Карл Май, използвайки отново заглавието на един от тях „Из дебрите на Балканите“.

Любопитно е да хвърлим поглед и към някои класации, изработени въз основа на статистически данни, относно най-четените автори в света, както и за книгите, издавани в най-големи тиражи. Всички подобни статистики, правени от най-авторитетни издателства и международни организации, например като ЮНЕСКО, дават почти едни и същи резултати: първото място според общия тираж на произведенията, както и според броя и тиража на преводите им на чужди езици, се заема неизменно от Библията, а от второ място нататък, независимо в какъв порядък, редом с Достоевски и Балзак срещаме и имената на Жул Верн и Карл Май, открили навремето, преди повече от век, и за себе си, и за многомилионната си читателска публика по целия свят, възраждащата се за нов живот България!

БЕЛЕЖКИ

1. Верн, Жул, *Произшествие по Дунава*. София, „Книгопечат“, 1946 г. превел Петър Данчев, с.132. Имената на героите са цитирани по този превод.
2. Пак там, с.8,42.

3. Пак там, с.38,43.
4. Пак там, с.45.
5. Пак там, с.165, 166.
6. Май, Карл. *Из дебритe на Балканите*, Радебойл, с.19.
7. Пак там, с.33.
8. Пак там, с.91.
9. Май, К. *Жълтоликя*, Бамберг, с.280.

JOULES VERNE AND KARL MAY ABOUT BULGARIA

Abstract. The article follows Bulgarian traces in classical works of the famous writers Joules Verne and Karl May. It seeks the answer of a question: why in the times rich of important social and political events all around the world, times which are marked by ingenious scientific and technical progress, on one side, and on the other, a historical period which offers little true and accessible information about our state, just risen from dark ottoman yoke, these classical writers of adventure and science fiction novels, Joules Verne and Karl May, devote their pens to Bulgarian people and Bulgaria.

✉ **Mr. Vesselin Radkov**

15 B, Tsarigradsko chaussee Blvd.,
Sofia, Bulgaria

E-mail: verginiabiyanova@abv.bg